


Monika Mucha

 <https://orcid.org/0000-0002-8525-0345>

Uniwersytet Wrocławski

INSTYTUCJONALIZACJA RELACJI MIĘDZYPOKOLENIOWYCH – KORZYŚCI ŁĄCZENIA PLACÓWEK OPIEKUŃCZYCH DLA SENIORÓW I DZIECI

Abstract

Institutionalization of intercolation relations – the benefits of connecting guardians for seniors and children

The article has a descriptive character, and the object of the discussion is the idea of creating intergenerational homes, enabling establishing relationships between the younger and the older generation. Both in Poland and in the world there is a trend of population aging. In the near future, Poland will be at the forefront of the countries with the largest number of older people in the population. The changing social structure brings with it many changes visible in every area of human life. The main purpose of the articles was to show the specificity of old age in terms of social relations. On the basis of the literature analysis of the subject, available data and reports, an attempt was made to determine the importance of institutionalization of generational relations by combining care facilities for seniors and children.

Key words: old age, aging, intergenerational relations, intergenerational homes

Wprowadzenie

Starzejące się społeczeństwa to aktualny problem coraz większej liczby państw na świecie. Wzrost liczby osób starszych w populacji jest rezultatem zmian demograficznych występujących w większości krajów na świecie. W Polsce, według prognoz Głównego Urzędu Statystycznego, w 2030 roku co piąta osoba będzie w wieku starszym powyżej 64. roku życia, natomiast w 2050 roku szacuje się, że będzie to już co trzeci mieszkaniec naszego kraju (Rocznik demograficzny GUS 2016). Zjawisko starzenia się jest także skutkiem wzrostu przeciętnej średniej długości życia, późniejszej decyzji kobiet o macierzyństwie oraz zwiększonej dbałości seniorów o swoje zdrowie. Równoległe do tych zmian odnotowuje się coraz niższy przyrost naturalny, skutkujący jeszcze większym kontrastem między liczebnością osób młodych i starszych w społeczeństwie. Polska jest pod tym względem specyficznym państwem, gdyż z jednego z najmłodszych obecnie

Tabela 1. Stan i prognoza ludności w Polsce od 2000 do 2050 roku*

Ludność	Jednostka	Rok			
		2000	2015	2020*	2050*
Liczba ludności ogółem	mln	38 254	38 437	37 438	33 951
Ludność w wieku do 20 lat	%	27,8	21,8	19,0	18,4
Ludność w wieku 20-64 lata	%	59,8	62,4	62,6	51,0
Ludność w wieku powyżej 64 lat	%	12,4	15,8	18,4	32,6
Kobiety	%	51,6	51,7	51,6	50,8
Mężczyźni	%	48,4	48,3	48,4	49,1

* prognoza

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Rocznik demograficzny GUS* (2016). Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa: 66-68, 166-168.

społeczeństw krajów Unii Europejskiej w 2060 roku stanie się najstarszym, a proces ten jest nieuchronny i - co gorsza - w najbliższym czasie nieodwracalny (*Rocznik demograficzny GUS* 2016: 66-68). Tabela 1 przedstawia stan i prognozę ludności od 2000 do 2050 roku.

Starzenie się, ze względu na swoją skalę i nasilenie, jest przedmiotem zainteresowań badaczy z różnych dziedzin nauki. Zmiany proporcji ludności wpływają na funkcjonowanie całego społeczeństwa i gospodarki, stanowiąc przy tym wyzwanie dla rzeczywistości i zachodzących w niej procesów, które są widoczne na trzech poziomach życia społecznego - mikro-, mezo- i makro- (Jakubowska 2014: 48-49).

W pierwszej części artykułu skupiono uwagę na opisie specyfiki starości i starzenia się, a następnie omówiono istotę relacji międzypokoleniowych. W dalszej części zaprezentowano innowacyjną koncepcję tworzenia domów międzypokoleniowych, które są odpowiedzią na problem starzenia się społeczeństwa i marginalizowania udziału osób starszych w społeczeństwie.

Specyfika starości i starzenia się

Z biologicznego punktu widzenia starość to faza rozwoju człowieka następująca po okresie dojrzałym. Charakterystyczne dla starości jest obniżenie komfortu życia ze względu na mniejszą sprawność intelektualną i fizyczną oraz na skutek nieodwracalnych zmian zachodzących wewnątrz organizmu. Jednoznaczne określenie starości jest trudnym zadaniem, dlatego konieczne jest wyszczególnienie progów starości i omówienie procesu starzenia się, gdyż są to dwa odmienne zjawiska. Naukowcy wyróżniają nie tylko wiek biologiczny, czyli metrykę człowieka, lecz także wiek kalendarzowy, metaboliczny, socjalny, ekonomiczny i psychiczny (Szarota 2010: 24-44). Każda z tych kategorii

dysponuje odrębnymi właściwościami określającymi wiek danej osoby. Szczegółowym ich rozpoznaniem zajmuje się dynamicznie rozwijająca się w ostatnim czasie gerontologia, która prowadzi „multidyscyplinarne analizy nad fenomenem procesu starzenia się ludności” (Kijak, Szarota 2013: 14).

Pojęcie starzenia się i starości jest także problematyką poruszaną przez międzynarodowe organizacje. Według Światowej Organizacji Zdrowia początek starości następuje po przekroczeniu 60. roku życia (www1). Wyszczególnia ona trzy istotne etapy, to jest:

- 60–75 lat, określający osoby w podeszłym wieku;
- 75–90 lat, nazywany wiekiem starym;
- powyżej 90 lat, obrazujący wiek sędziwy (www1).

Z kolei Organizacja Narodów Zjednoczonych wyznacza próg starości po przekroczeniu 65 lat (*World Population Prospects...* 2005). W terminologii marketingowej osoby starsze zaliczane są do grupy osób powyżej 55. roku życia (Bombol, Słaby 2011: 106). Ciekawą i łagodną w wymowie klasyfikacją starości jest propozycja Paula Baltesa, która uwzględnia dwie zasadnicze kategorie, to jest *trzeci wiek* (czyli wczesną starość między 65. a 80. rokiem życia) oraz *czwarty wiek*, obejmujący osoby powyżej 80. roku życia (Baltes 2007: 13).

Wnioski z badań gerontologicznych dowodzą, że osoby starsze w odmienny sposób zaspokajają swoje potrzeby i indywidualnie przeżywają starość. Starość posiada różne oblicza, a szczególny wpływ ma na to wiek. Inaczej funkcjonuje człowiek w wieku 65 lat, a inaczej, gdy staje się niedołączny i chory w wieku 80 lat. Doświadczenie starości wynika także z innych czynników, jak na przykład kontaktów z rodziną, historii i stylu życia, a nawet posiadanych dochodów (Halicki 2010: 36). Dlatego tym bardziej niezasadne jest uogólnianie i generalizowanie osób starszych, gdyż starość we współczesności jest mocno zróżnicowana, a w przyszłości pojawią się nowe typy zachowań osób starszych, wynikające z dorastania w społeczeństwie konsumpcyjnym i informacyjnym, które jeszcze mocniej zróżnicują postrzeganie srebrnego pokolenia. Współczesne srebrne pokolenie aktywnie korzysta z życia, podróżuje, uczy się do restauracji, korzysta z różnych usług (Konieczna-Woźniak 2012: 253). Jednak zorientowanie tylko na aktywnych seniorów może pogłębiać marginalizację tych osób, które nie mieszczą się we wzorcu „nowoczesnego staruszka”. Osoby w podeszłym i sędziwym wieku miewają przede wszystkim problemy ze zdrowiem, wymagają opieki, nieraz całodobowej. Jak pisze Walentyna Wnuk: „skutkiem tego bywa polaryzacja najstarszej grupy seniorów i niewykorzystanie potencjału tkwiącego w międzypokoleniowym przekaziu” (za: Mielczarek 2013: 69).

Źródłem nieprawidłowego zaspokajania potrzeb wśród osób starszych może być także samotność i odrzucenie. Jak pokazują największe dotychczas badania w Polsce *PolSenior*, im starsza grupa osób, tym większy poziom samotności (Piechór i in. 2012). Wiele osób starszych mieszka w jednoosobowych gospodarstwach domowych. Nawet jeśli mają rodziny i małżonków, to czują się samotni w wymiarze duchowym. Kontakty ograniczają się do spotkań z dziećmi i wnukami, a wraz z wiekiem zanikają one między innymi na skutek wymierania najstarszych członków, czyli rodziców. Również miejsce zamieszkania ma wpływ na intensywność kontaktów społecznych. Osoby starsze

zamieszkujące na wsi znacznie częściej utrzymują relacje niż osoby mieszkające w miastach, zwykle ze względu na odległość. Na wsiach odnotowuje się większą sieć rodzinną, w miastach dominują raczej mniejsze rodziny (Piechór i in. 2012).

Zgodnie z literaturą gerontologiczną osamotnienie uznaje się za główne zagrożenie starości. Jest ono zdecydowanie silniejszym bodźcem wpływającym na zachowanie i samopoczucie osoby starszej niż wiek biologiczny (Szatur-Jaworska 2012: 163). Kontakty rodzinne jedynie o charakterze okazjonalnym są dla osób starszych całkowicie niewystarczające, a zarazem uzależniające, gdyż nie mają one relacji z innymi, zwłaszcza jeśli mieszkają w miastach (Wądołowska 2010: 17-18). Zjawisko „kurczenia się znajomości” w wieku starszym wydaje się naturalnym procesem, natomiast przeciwdziałanie mu może całkowicie odmienić starość i proces starzenia się. Osoby starsze mimo wieku nadal mają w sobie potencjał, który można kreatywnie wykorzystać. Pomimo problemów wynikających z przyswojenia nowoczesnych urządzeń osoby starsze posiadają bogatą historię własnych doświadczeń, dojrzałość emocjonalną, mają poczucie humoru i mogą pomagać innym w rozwiązywaniu problemów (Wnuk 2013: 64-65).

Istota relacji międzypokoleniowych

Relacje międzypokoleniowe stanowią fundament każdego społeczeństwa, w którym osoby starsze traktowane są jako te bardziej doświadczone, posiadające ogromne zasoby wiedzy. Pokolenie jest terminem wprowadzonym do języka socjologicznego przez Karla Mannheim'a w latach czterdziestych ubiegłego wieku. Zdaniem autora pokolenie to grupa osób, która w jednym czasie ma możliwość przeżywania tych samych treści życia społecznego. Osoby tworzące jedno pokolenie (urodzone w tym samym czasie) mają podobne motywy, postawy i hierarchię wartości. Mannheim rozróżnił pokolenie potencjalne, będące następstwem biologicznej natury człowieka, oraz pokolenie rzeczywiste, posiadające wspólne poczucie odrębności, uformowanej na skutek „wielkiego wstrząsu duchowego” (Mannheim 1965: 25-30). Określenie pokolenia nie może się zatem odnosić tylko do wieku biologicznego, lecz także do procesów społecznych i historycznych, które warunkują określone zachowania oraz postawy. Osoby urodzone w innym czasie mogą doświadczać tych samych zdarzeń, ale w innej dynamice i w innym środowisku, przez co każde następne pokolenie będzie nadawać kierunek kształtowania się całego społeczeństwa (Wiśniewska 2017: 36).

To, co wyróżnia obecne pokolenie od przeszłych, to fakt, że osoby młodsze posiadają znacznie większą sumę doświadczeń niż wcześniejsze pokolenia (Kotlarska-Michalska 2000: 146). Jak dostrzega Anna Kotlarska-Michalska, zarówno osoby młodsze, jak i starsze tworzą pokolenia, gdyż upodabniają się względem siebie pod wpływem określonych bodźców. Osoby starsze są:

[...] grupą społeczną o podobnych doświadczeniach życiowych, o podobnych potrzebach społecznych i o podobnym stosunku do rzeczywistości. Pokolenie to jest grupa społeczna o podobnym stosunku

emocjonalnym do wartości, na podstawie których kształtowało swój stosunek do świata społecznego i fizycznego. Stara się zatem chronić najcenniejsze wartości, zasady i normy, które tworzyło i w których żyło, a co, jak historia wskazuje, staje się powodem konfliktów międzypokoleniowych. [...] Socjologiczny punkt widzenia starości określić można jako widzenie człowieka starego przez pryzmat jego ról społecznych, jego aktywności w grupach, zbiorowościach i strukturach społecznych (Kotlarska-Michalska 2000: 148).

Relacje międzypokoleniowe wynikają także ze zmian w kulturze. Trafnie zmianę tę określa Margaret Mead, wyróżniając kulturę postfiguratywną, kofiguratywną i prefiguratywną (Mead 2000: 23). Każdy z tych typów jest odzwierciedleniem historycznych zdarzeń mających miejsce w społeczeństwie. W kulturze postfiguratywnej osoby starsze stanowiły źródło-skarbnię wiedzy. Pielęgnowano tradycję, a starsze pokolenia w rodzinach pełniły funkcję mentora, który przekazywał różne mądrości życiowe. Wiedza była przekazywana z pokolenia na pokolenie. W wielu kulturach jedynym źródłem wiedzy o świecie były właśnie informacje przekazywane drogą ustną. Jednak na skutek zmiany tempa życia i postępu technologicznego wiadomości te zaczęły być nieaktualne. Nowe okoliczności i warunki życia wymusiły nabycie nowoczesnej, zaktualizowanej wiedzy. Widoczne było to szczególnie w społeczeństwie przemysłowym, gdzie w krótkim czasie pojawiło się wiele nowych urządzeń i maszyn wymagających ścisłego zaznajomienia się z ich obsługą. Wiedza osób starszych była niewystarczająca, a cenne rady i wskazówki nie odpowiadały ówczesnym trendom. Adaptacja nowych warunków życia sprawiła, że autorytet osób starszych słabł. Ich mądrość była jedynie elementem uzupełniającym. Młodsze pokolenia przyjmowały nowe role społeczne, które były nieznanne dla starszych pokoleń. Jednocześnie wzrastała ranga wiedzy i doświadczenia młodszych rówieśników, stającą się cennym zasobem o wielu walorach. Ostatnim typem kultury według Mead jest kultura prefiguratywna. Na skutek dynamicznych zmian starsza generacja nie potrafi właściwie ukierunkować rozwoju młodszego pokolenia. Autorytetem stają się osoby młodsze, ponieważ to one na co dzień użytkują nowoczesne trendy i to one są w stanie przewidzieć, w jakim kierunku należy podążać. Zatem to osoby młodsze stają się źródłem aktualnej wiedzy (Mead 2000: 59–133).

Niegdyś osoby starsze stanowiły wzór do naśladowania. Współcześnie osoby starsze zdecydowanie różnią się swoimi poglądami, postawami i zachowaniami w porównaniu z młodszymi pokoleniami. Następuje konfrontacja, w której każde z pokoleń ma własną wizję życia. Jak podkreśla Grzegorz Godlewski, osoby starsze różnią się nie tylko tradycjami, obyczajami i wpojonymi wzorcami zachowań, lecz także formą komunikacji i środowiskiem, w jakim przebywają, oraz sposobem funkcjonowania w społeczeństwie. Osoby starsze są uznawane za odmienną kulturę, która jest wynikiem przemian społecznych i kulturowych w społeczeństwie (Godlewski 2002: 60).

Jednym z aspektów wpływających na wykluczenie z życia społecznego starszego pokolenia jest wzrost udziału osób młodych. Ich rosnąca rola widoczna jest w wielu sferach ludzkiego życia. Czynnikiem sprzyjającym tej zmianie jest postęp technologiczno-informacyjny, który został z łatwością przyswojony i opanowany przez młodszych.

W ten sposób pokolenie osób starszych zostało wyeliminowane z aktywności społecznej, straciło na znaczeniu, przestało być atrakcyjną grupą odniesienia, a co więcej – utraciło także swój autorytet i rolę eksperta (Rumianowska 2012: 59). W odniesieniu do pojmowania kultury przez Mead Ewa Wiśniewska pisze:

Najbliższy dialogowi międzygeneracyjnemu jest układ relacji międzypokoleniowych przede wszystkim w kulturze kofiguratywnej, ale, w korzystnych warunkach, także w kulturze prefiguratywnej. Niemniej jednak wszystkie wymieniane wyżej zjawiska powodują, iż obie generacje stają się wobec siebie coraz bardziej odległe, odizolowane, wyobcowane, ale również coraz bardziej samotne (Wiśniewska 2017: 37).

Odrzucenie osób starszych ze społeczeństwa zaburza jego ład i porządek. Seniorzy są tak samo ważni, jak osoby młodsze, a relacje międzypokoleniowe pozwalają na lepsze rozumienie świata i zachodzących w nim zjawisk i problemów. Odrzucenie tych relacji może się przyczyniać do wzrostu problemów społecznych oraz do obniżenia aktywności seniorów w życiu społecznym. Jednym z determinantów przywracających ważność osób starszych i ich zwiększony udział w życiu społecznym jest dialog. To on pozwala na wzajemną akceptację siebie, swoich poglądów i słabości. Dialog jest szansą na porozumienie i solidarność. Budowanie pozytywnego dialogu sprzyja jednostce w poczuciu bycia potrzebnym i użytecznym. Zaspokojenie tej społecznej potrzeby jest rozważane w dalszej części artykułu, w której postuluje się tworzenie międzypokoleniowych domów opieki cementujących te wartości i pozwalających budować trwałe relacje społeczne między generacjami.

Wiele współczesnych badań pokazuje, że postrzeganie seniorów przez młode osoby ma ambiwalentny charakter (Wnuk 2013: 66). Młodzi szanują osoby starsze, w wielu przypadkach jednak pojawia się politowanie. Młodzi ludzie obawiają się braku zrozumienia, braku wspólnych tematów oraz zbytniej pragmatyczności wynikającej z doświadczenia starszej generacji. Z kolei wizerunek osób młodych w oczach starszych opiera się na stereotypowym postrzeganiu tej grupy jako rozwydrzonych nastolatków, którzy są głośni, niesforni i ignorują osoby starsze. Rozwiązaniem jest tworzenie warunków do prawidłowych relacji międzypokoleniowych, pozwalających eliminować bariery i powierzchowne postrzeganie pokoleń (Wnuk 2013: 66).

Relacje międzypokoleniowe powinny być rozwijane nie tylko w obrębie rodziny, lecz także w dalszych kręgach społecznych. Dzięki temu społeczeństwo otwiera się na problemy, które w bliższej lub dalszej przyszłości mogą dotyczyć ich samych. Partnerskie zasady współżycia osób w różnym wieku mogą nie tylko sprzyjać większej aktywności społecznej (zwłaszcza seniorów), lecz także pomagają w zaspokajaniu różnych potrzeb i pokonywaniu trudności. Budowanie zintegrowanego społeczeństwa opartego na relacjach międzypokoleniowych sprzyja przede wszystkim:

- niwelowaniu barier międzyludzkich;
- wyjściu poza schemat myślenia opartego na stereotypach;

- angażowaniu emocjonalnemu dwóch różnych generacji, których nie łączy więź rodzinna;
- kształtowaniu zrozumienia;
- podnoszeniu samooceny następnych pokoleń;
- rozwijaniu prawidłowych więzi międzypokoleniowych (Wnuk 2013: 66-67).

Przy czym relacje te powinny wynikać samoistnie z chęci i wzajemności. Każdy w tych relacjach jest na równi traktowany, a doświadczenie lub wiek nie powinny stanowić czynnika degradującego ważność któregoś z pokoleń, ponieważ – jak wynika z kulturowości według Mead – zarówno osoby starsze, jak i młodsze mogą przyjmować rolę ekspertów oraz autorytetów.

Idea łączenia domów starości z domami dziecka i przedszkolami

Jedną z propozycji na odnowienie relacji międzypokoleniowych i umożliwienie prowadzenia właściwego dialogu między młodszymi a starszymi osobami są międzypokoleniowe domy opieki. W Polsce temat ten jest nowy, ale na świecie tego typu placówki funkcjonują już od kilkunastu lat i cieszą się dużą popularnością oraz uznaniem. Zgodnie z definicją domy międzypokoleniowe to miejsca, gdzie pod jednym dachem mogą zamieszkiwać osoby w różnym wieku. Członkowie (mieszkańcy) mogą być ze sobą spokrewnieni lub całkowicie wobec siebie obcy. Domy międzypokoleniowe ze względu na swoje funkcje mogą występować w formie domów jako:

1. miejsca zamieszkania. Wówczas różnorodne pod względem wieku grupy społeczne zamieszkują jeden dom, w którym posiadają prywatną przestrzeń (pokoje), ale także wspólne pomieszczenia (kuchnia, łazienka, pokój dzienny itd.);
2. miejsca spotkań. Tego typu idea dotyczy miejsc, które nie są stałym miejscem zamieszkania, lecz miejscem odwiedzin, do którego przychodzą osoby w różnym wieku, chcące spędzać wspólnie czas z osobami z różnych grup społecznych;
3. miejsca udzielania pomocy. W tym przypadku domy międzypokoleniowe to obiekty, w których udzielana jest pomoc, zwykle w relacji młodzi starszym, starsi młodszym (Labus 2015: 77-78).

Pierwszy Dom Międzypokoleniowy powstał w 1976 roku w Japonii. Idei tej przyświecała myśl, aby niwelować różnice wynikające ze struktury społecznej oraz wzmocnić poczucie ważności u osób starszych i na nowo nadać sens ich życiu (Splisgart 2017: 147). Tworzenie tego typu placówek jest także odpowiedzią na problem starzenia się społeczeństwa. W wielu krajach jeszcze do niedawna dominował typ rodzin wielopokoleniowych, w których relacje były bliskie, trwałe i opierały się na wzajemnej opiece osób młodszych i starszych. Współcześnie rodziny wielopokoleniowe, zwłaszcza w krajach rozwijających się i rozwiniętych, stanowią mniejszość, a w wyniku nowych wzorów życia rodzinnego najczęściej w społeczeństwie dominuje model rodziny „2+1” (Boguszewski 2013: 1-3). Zmiany te wpływają na formy zamieszkiwania osób w różnym wieku. Wśród głównych tendencji można wymienić:

- zanik tradycyjności rodzin i podtrzymywania wartości niematerialnych charakterystycznych dla rodzin wielopokoleniowych;
- wzrost liczby rodziców samotnie wychowujących dzieci (zwłaszcza kobiet);
- zwiększoną liczbę singli;
- migracje wynikające z mobilności społecznej;
- cyrkulacje kulturowe wpływające na liczbę rdzennej ludności (Stachowiak 2012: 130-132).

Alternatywną formą zamieszkiwania przez seniorów jest samotne prowadzenie gospodarstwa domowego lub korzystanie z placówek typu dom seniora. Nasilające się zmiany w strukturze społecznej spowodowały jednak, że w XXI wieku w wielu krajach europejskich (między innymi w Niemczech, Wielkiej Brytanii czy Austrii), ale także na świecie (między innymi w Kanadzie) zaczęły powstawać nowoczesne obiekty przeznaczone dla osób starszych, to jest:

- mieszkania bez barier;
- mieszkania w formie rezydencji seniorów;
- nowe domy opieki;
- domy międzypokoleniowe (Labus 2015: 76-77).

Na potrzeby niniejszego artykułu uwagę skupiono także na ostatniej wymienionej formie. W Polsce tego typu inicjatywa jest jeszcze mało znana. W opinii społecznej panuje przekonanie, że to rodzina jest odpowiedzialna za opiekę długoterminową nad osobami starszymi. Państwo stara się dofinansowywać opiekę, ale pomoc ta jest niewystarczająca i zbyt mało intensywna (Starzyk 2017: 22). Ponadto wpływ na miejsce zamieszkiwania polskich seniorów ma także ich własne przekonanie. Na podstawie przeprowadzonych badań *Polacy wobec własnej starości* przez Centrum Badania Opinii Społecznej w dniach 10-16 maja 2012 roku na losowej grupie reprezentatywnej, liczącej 1017 dorosłych osób, wynika, iż seniorzy w głównej mierze wolą mieszkać u siebie i korzystać z pomocy najbliższych. Innym wariantem preferowanym przez badanych jest zamieszkiwanie w jednym domu z ich rodziną. Tylko nieliczni wskazali, że mogą zamieszkać w innym niż dotychczas miejscu, na przykład w domu starości (Omyła-Rudzka 2012). W tabeli 2 przedstawiono szczegółowe wyniki raportu CBOS.

Analizując miejsca zamieszkania osób starszych za granicą, okazuje się, że w Europie Zachodniej domy seniora cieszą się zdecydowanie większą popularnością niż w Polsce. Co więcej, tego typu placówki w niczym nie przypominają polskich domów spokojnej starości. Na Zachodzie są to innowacyjne centra dostosowane do potrzeb ich mieszkańców. Lokalizacja domów najczęściej znajduje się w miastach turystycznych, gdzie możliwa jest aktywność sportowa, kreatywne spędzanie czasu wolnego oraz łatwy dostęp do rozrywki. Placówki oferują seniorom korzystanie z siłowni, basenów, a także kawiarni i pubów zrzeszających ludzi. Oczywiście jest, że część seniorów wybiera pozostanie we własnych mieszkaniach, jednak atrakcyjność domów starości na Zachodzie i odpowiednie warunki egzystencjonalne powodują, że przebywające w nich osoby łatwo przystosowują się do nowego miejsca i chętnie w nim mieszkają, nie odczuwając przy tym traumy związanej ze zmianą miejsca pobytu (Baran 2016: 111).

Tabela 2. Oczekiwane formy zamieszkania przez osoby starsze

Miejsce zamieszkania	Odpowiedzi (w %)
Mieszkać we własnym mieszkaniu, korzystając z doraźnej pomocy osób bliskich – rodziny, przyjaciół, sąsiadów	64
Mieszkać we własnym mieszkaniu, mając zapewnioną opłaconą przez siebie stałą pomoc osób zajmujących się opieką nad ludźmi starszymi	8
Mieszkać we własnym mieszkaniu, mając zapewnioną bezpłatną stałą pomoc, na przykład opieki społecznej, Czerwonego Krzyża, Caritasu lub innych wolontariuszy	3
Dzielić mieszkanie z dziećmi, wnukami lub dalszą rodziną	15
Wynająć komuś obcemu pokój lub część mieszkania w zamian za opiekę	0
Mieszkać wspólnie z innymi starszymi ludźmi w celu wzajemnego wspomagania się	2
Zamieszkać w prywatnym domu spokojnej starości	3
Zamieszkać w państwowym domu spokojnej starości	2
Inne rozwiązanie	1
Nie wiem	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Omyła-Rudzka M. (2012). *Polacy wobec własnej starości*. Komunikat z badań CBOS nr BS/94/2012. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.

Domy seniora, choć oferują różne warunki zamieszkania, cieszą się dużą popularnością. W Polsce domy seniora znacznie różnią się organizacją od tych zagranicznych. Mimo iż wiele osób starszych korzysta z usług tego typu placówek, to sposoby spędzania w nich czasu wolnego pozostawiają wiele do życzenia. Niektórym seniorom brak jest kontaktu z rodziną, z młodszymi, którzy urozmaiciliby ich czas wolny. Dlatego koncepcja tworzenia międzypokoleniowych domów opieki staje się uzasadniona i godna uwagi. Psychologowie z Uniwersytetu Bangor w Walii przeprowadzili eksperyment, w którym sześcioro dzieci w wieku przedszkolnym trafiło do domu opieki dziennej dla dorosłych (Hedd Jones 2017). Przez trzy dni młodsze i starsze pokolenie spędzały z sobą czas, wspólnie wykonując wiele różnych zadań. Wyniki eksperymentu przyniosły pozytywne interakcje między pokoleniami. Młodzi chętnie pomagali starszym, natomiast seniorzy koncentrowali uwagę na młodszych, co sprzyjało rozwojowi rozmaitych umiejętności społecznych i emocjonalnych. Łączenie pokoleń przynosi wiele korzyści. Relacje uaktywniają nową, pozytywną energię, która zachęca do życia i aktywizuje do działania. Zadania, jakie wykonują razem generacje różniące się wiekiem, uczą cierpliwości, są formą odprężenia, ale także sprzyjają nawiązywaniu relacji społecznych. W Australii i Wielkiej Brytanii prowadzone w tym kierunku badania wykazały, że działania w ośrodku opieki dziennej obejmujące dzieci i osoby starsze mogą zwiększyć poczucie własnej wartości i promować przyjaźnie. W Japonii stwierdzono, że wspólne zabawy prowadzą do większej radości i liczniejszych rozmów ze starszymi (Hedd Jones 2017). Istnieje także wiele innych korzyści wynikających z instytucjonalizacji relacji międzypokoleniowych. Zmniejszają się koszty przeznaczone na opłaty personelu (pielęgniarek, opiekunów itd.). W przypadku opieki dzielonej koszty te są zdecydowanie mniejsze. Takie oszczędności

mogą przynieść ogromne korzyści, zwłaszcza w krajach, gdzie opieka zdrowotna opiera się na finansowaniu publicznym. Jednak, jak pokazuje doświadczenie funkcjonowania takich placówek, trudno jest utrzymać na dłużej dom międzypokoleniowy. Główną przyczyną ich zamknięcia jest brak personelu i racjonalnego planowania wydatków. Starsi ludzie mają czas i umiejętności, które są często niedostatecznie wykorzystywane, aby tego rodzaju opieka stała się skuteczna. Jednym z rozwiązań jest wprowadzenie wspólnego planu opieki, które z kolei wymaga koordynacji ze strony specjalisty, a o tego również jest ciężko. Szansą są dalsze badania, finansowanie i wsparcie rządowe, aby te programy międzypokoleniowe stały się światowym standardem opieki (Hedd Jones 2017).

Pomysł łączenia placówek pokoleniowych dynamicznie rozwija się w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Niemczech i Australii. W tych krajach poziom świadomości społecznej w zakresie starości jest inny niż w Polsce - kraju postkomunistycznym, w którym wciąż dominująca liczba osób z tak zwanego pokolenia *baby boomers* ma wpływ na postrzeganie różnych problemów społecznych (Hysa 2016: 388). W krajach znacznie bardziej rozwiniętych od Polski społeczny odbiór osób starszych jest inny. Osoby należące do srebrnego pokolenia nie traktują starości jako przytłaczającego etapu życia. Wręcz przeciwnie. Dla przykładu, w Anglii osoby starsze chętnie spotykają się na brydża, grają w golfa czy udzielają się towarzysko. Dla tamtejszych mieszkańców starość nie jest tematem tabu. Na ulicach można spotkać 80-letnich kierowców, którzy płynnie poruszają się po ulicach. Osoby te, pomimo dolegliwości zdrowotnych, utrzymują aktywność fizyczną i czerpią radość z życia. W Polsce znacznie trudniej o radosne starzenie się. Seniorzy zwykle posiadają niskie dochody, są samotni i mają poczucie bezradności. To wpływa na jakość ich życia. Społeczeństwo nie inicjuje wspólnego spędzania czasu. W większych miastach poza domami spokojnej starości można spotkać także domy dziennej opieki, nie cieszą się one jednak taką popularnością jak na Zachodzie. Brak jest właściwych działań mobilizujących seniorów do spędzania czasu w takich miejscach. Harmonogram dnia nie spełnia potrzeb, a tym samym nie uatrakcyjnia ich starości. Realizacja ciekawych przedsięwzięć wymaga doboru odpowiedniego personelu i wykwalifikowanej kadry. Zajęcia z osobami starszymi są inne od tych prowadzonych wśród młodszych. W Polsce trudno o zgrany zespół, który podjąłby pracę w tym zakresie. Wydaje się zatem, że skutecznym rozwiązaniem mogłyby być właśnie międzypokoleniowe domy opiekuńcze. W Łodzi od 2004 roku działa tego typu dom (www2). „Bednarska” to dom dziecka, który współpracuje z domem spokojnej starości i pełni funkcję domu dziennej opieki. W ten sposób seniorzy mają szansę na integrację społeczną i przezwyciężenie samotności. Pensjonariusze aktywnie uczestniczą w życiu dzieci. Na skutek codziennych kontaktów relacje międzypokoleniowe stają się bliższe. Umacniają one więzi społeczne, wnoszą radość i entuzjazm oraz pozwalają na wymianę doświadczenia. Osoby starsze czują się potrzebne i ważne. Wspólne spędzanie czasu z młodszymi pozwala im cieszyć się życiem. Znacznym utrudnieniem w tworzeniu większej liczby takich placówek są jednak przepisy prawne, które restrykcyjnie traktują łączenie domów dla różnych pokoleń. Egzemplifikacją jest brak możliwości tworzenia domów dziecka połączonych z domami seniora. W 2016 roku przyjęto nowelizację ustawy o wspieraniu

rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz ustawy o pomocy społecznej, zgodnie z którą placówka opiekuńczo-wychowawcza nie może funkcjonować w tym samym budynku, co między innymi dom pomocy społecznej (Ustawa z dnia 5 września 2016 roku o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw). Zdaniem przeciwników tego pomysłu dzieci będą jeszcze bardziej narażone na wykluczenie społeczne, ze względu na przebywanie wśród osób cechujących się zwiększoną umieralnością. Obcowanie z tym na co dzień, zdaniem przeciwników, pogłębi trudną sytuację dzieci, które i tak funkcjonują w specyficznym otoczeniu. Dom dziecka nie może się mieścić w jednym budynku ani na jednym terenie między innymi z izbami wytrzeźwień, jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, jednostkami organizacyjnymi wymiaru sprawiedliwości, młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi, ośrodkami wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, hospicjami, zakładami opiekuńczo-leczniczymi.

Korzyści z funkcjonowania omawianych domów międzypokoleniowych jest wiele. Przede wszystkim osoby starsze na skutek kontaktów z młodszymi wyzwalają w sobie empatię i instynkt opieki nad nimi. Badania prowadzone wśród pensjonariuszy domów z Wielkiej Brytanii wskazują, że tego typu kontakty wpłynęły na zmniejszenie ich ciśnienia, a w niektórych wypadkach zahamowany został postęp demencji (Bukowska 2019). Obecność młodszego pokolenia sprzyjała także poprawniejszej komunikacji seniorów. W relacjach z innymi ich kontakty były ożywione i pełne optymizmu. Zmiany można dostrzec także w zachowaniu młodszych. U dzieci zaobserwowano mniejsze napięcie i stres wynikający z rozłąki z rodzicami. Przebywanie wśród osób starszych wpływa na zwiększone poczucie bezpieczeństwa. Niektórzy z seniorów traktują dzieci jak własne wnuki, co dla samych dzieci jest bodźcem do odzwierciedlenia uczuć. Dzieci stają się pewniejsze siebie, chętniejsze do nawiązywania nowych kontaktów, a także bardziej zaktywizowane do wykonywania różnych poleceń (Bukowska 2019).

W 2014 roku Anna Leszczyńska-Rejchert zrealizowała projekt „Międzypokoleniowa Akademia Aktywności – Doświadczenia Łączą Pokolenia”, który obejmował osoby powyżej 60. roku życia oraz dzieci w wieku 6-12 lat. Celem projektu była wspólna aktywizacja młodszych i starszych za pomocą zajęć warsztatowych. Wyniki pokazały, że wspólne zajęcia dwóch pokoleń niosą pozytywne opinie. Seniorzy chętnie nabywali nowych umiejętności, pomagali dzieciom w zadaniach oraz aktywnie uczestniczyli w zajęciach ruchowych. W ten sposób czuli się docenieni i potrzebni. Dzieci uczestniczące w projekcie były bardziej odważne w kontaktach interpersonalnych i skłonne do nauki (Leszczyńska-Rejchert 2014: 80-83).

Z kolei badania przeprowadzone przez Agnieszkę Chrzan i współpracowników wśród 149 rodziców dzieci w wieku przedszkolnym w 2016 roku pokazują, że sami rodzice są pozytywnie nastawieni do kontaktów ich dzieci z osobami starszymi. 96% badanych uważa, że dzieci powinny mieć takie kontakty, a zdaniem 81% korzyści są obopólne dla seniorów i przedszkolaków (Chrzan i in. 2016: 508-510).

Idea łączenia domów seniorów jest także związana z przedszkolami. Już w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku w Kiplig Ave otworzono ośrodek, do którego miały

dostęp zarówno osoby starsze, jak i dzieci w wieku przedszkolnym (Monsebraaten 2016). W 2011 roku w wyniku zwiększonej świadomości na temat korzyści płynących z działania tej placówki przeprowadzono rozbudowę ośrodka. Faza pierwsza przebudowy została otwarta w 2014 roku. Nowa 36-pokojowa opieka dzienna, obsługująca dzieci od urodzenia do 4. roku życia, została włączona do głównego budynku z dostępem przez przestronne, wypełnione światłem przednie lobby. W ten sposób placówka zachęca do spontanicznych interakcji, jak na przykład spacerowanie po salach podczas złej pogody (Monsebraaten 2016).

We Wrocławiu od 1998 roku działa stowarzyszenie „Przyjaciele Seniorów”, które nie tylko pomaga osobom starszym, lecz także promuje koncepcję relacji międzypokoleniowych, integrując seniorów ze znacznie młodszym pokoleniem, prowadząc przy budynku żłobek i przedszkole (www3). Pod wpływem kontaktów z dziećmi osoby starsze stają się bardziej radosne, poprawia się także ich kondycja fizyczna oraz intelektualna. Dzieci z kolei uczą się opiekuńczości, szacunku i tolerancji, co ma odzwierciedlenie w ich przyszłym traktowaniu osób w starszym oraz podeszłym wieku i byciu wrażliwym na ich potrzeby. Zetknięcie dzieci z osobami starszymi ma jeszcze jedną ważną funkcję – pozwala obu stronom zapełnić lukę w relacjach rodzinnych spowodowaną rzadkim kontaktem dziadków z wnukami, co ze względu na zamieszkiwanie w odległych miejscach jest zjawiskiem często spotykanym.

Podsumowanie

Polska perspektywa tworzenia domów międzypokoleniowych jest dopiero w początkowej fazie. Z jednej strony to plus, ponieważ możliwe jest wykorzystanie doświadczeń krajów, które tę ideę już wprowadziły. Integracja międzypokoleniowa praktykowana w domach pokoleniowych na świecie jest dowodem na skuteczne radzenie sobie z problemami starości i zaspokajaniem potrzeb seniorów, zwłaszcza społecznych. Uczestnictwo w relacjach pokoleniowych to korzyści także dla młodszych, którzy uczą się empatii, troski i szacunku do osób starszych. Z drugiej strony w polskich realiach są znacznie trudniejsze warunki uniemożliwiające sprawne prowadzenie tego typu placówek. Przede wszystkim wyzwaniem stanowi szerzenie edukacji wśród seniorów i wzmacnianie ich roli w społeczeństwie. Brak jest także właściwych relacji międzypokoleniowych, mimo iż Polska jest krajem starzejącym się i dbanie o potrzeby osób starszych powinno mieć priorytetowy charakter. Na uwagę zasługują także zróżnicowane potrzeby w środowisku osób starszych. Starsze pokolenie obecnie jest zdane na siebie i swoich bliskich. Podstawą powinna stać się aktywizacja na poziomie lokalnym i krajowym jednocześnie, tak aby seniorzy poczuli się ważni i potrzebni. Warto także inicjować rozmowy o problematyce starzenia się i wyposażać społeczeństwo w kompetencje umożliwiające zadowalające budowanie trwałych relacji międzypokoleniowych. Budowa domów międzypokoleniowych jest dobrym sposobem zmiany postrzegania osób starszych. Przedstawione argumenty

pokazują, że warto popularyzować instytucjonalizowanie relacji międzypokoleniowych, gdyż korzyści będą widoczne dla całego społeczeństwa.

Bibliografia

- Baltes P.B. (2007). *Life Span Theory in Developmental Psychology*. Volume I. *Theoretical Models of Human Development*, Wiley Online Library, <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0111> (dostęp: 29.03.2019).
- Baran A. (2016). *Senioralne budownictwo integralne*. „Polityka Senioralna”, 2: 110-112.
- Boguszewski R. (2013). *Rodzina i jej współczesne znaczenie i rozumienie*. Komunikat z badań CBOS nr 33/2013. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- Bombol M., Słaby T. (2011). *Konsument 55+ wyzwaniem dla rynku*. Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Bukowska A. (2019). *W Kanadzie połączono dom dziecka i dom spokojnej starości. Efekty są niesamowite*; <https://www.kobieta.pl/artykul/w-kanadzie-polaczono-dom-dziecka-i-dom-spokojnej-starosci-efekty-sa-niesamowite> (dostęp: 3.04.2019).
- Chrzan A., Bąk J., Świerszcz A., Pietraszek A., Charzyńska-Gula M., Kachaniuk M.H., Łuczyk M. (2016). *Integracja międzypokoleniowa przedszkolaków z seniorami cz. II. Opinie rodziców dzieci w wieku przedszkolnym*. „Journal of Education, Health and Sport”, 6 (9): 506-512.
- Godlewski G. (2002). *Animacja i antropologia*, w: G. Godlewski, I. Kurz, A. Mencwel, M. Wójtowski (red.), *Animacja kultury. Doświadczenie i przyszłość*. Instytut Kultury Polskiej UW, Warszawa: 13-26.
- Halicki J. (2010). *Obrazy starości rysowane przeżyciami seniorów*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Hedd Jones C. (2017). *Combining day care for children and elderly people benefits all generations*; <https://theconversation.com/combining-daycare-for-children-and-elderly-people-benefits-all-generations-70724> (dostęp: 25.03.2019).
- Hysa B. (2016). *Zarządzanie różnorodnością pokoleniową*. „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie”, 97: 385-398.
- Jakubowska A. (2014). *Regres demograficzny i starzenie się społeczeństwa jako wyzwanie dla regionalnych procesów innowacyjnych*. „Handel Wewnętrzny”, 5: 48-62.
- Kijak R.J., Szarota Z. (2013). *Starość. Między diagnozą a działaniem*. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Konieczna-Woźniak B. (2012). „Odmłodzona” starość – implikacje podmiotowe i społeczne. „Studia Ekonomiczne”, 21: 249-262.
- Kotlarska-Michalska A. (2000). *Starość w aspekcie socjologicznym*. „Rocznik Socjologii Rodziny”, XII: 147-159.
- Labus A.M. (2015). *Domy międzypokoleniowe odpowiedzią na starzenie się społeczeństwa w XXI wieku*. „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica”, 43: 71-90. DOI: 10.18778/0208-6018.315.06

- Leszczyńska-Rejchert A. (2014). *Edukacja międzypokoleniowa oraz integracja międzypokoleniowa jako wyzwanie współczesnej gerontologii*. „Gerontologia Polska”, 2: 76–83.
- Mannheim K. (1965). *Das Problem der Generationen*, w: L. von Friedeburg (red.), *Jugend in der modernen Gesellschaft*. Juventa-Verlag, Koln–Berlin: 23.
- Mead M. (2000). *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, tłum. J. Hołówka. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Mielczarek J. (2013). *Czwarty wiek. Potrzeby i metody współdziałania w relacjach międzypokoleniowych*, w: M. Rosochacka-Gmitrzak, A. Chabiera (red.), *Dialog międzypokoleniowy. Między ideą a praktyką. Inspiracje, zasada równego traktowania. Prawo i praktyka*. Wydawnictwo Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa: 68–75.
- Monsebraaten L. (2016). *Magic abounds when day care, seniors home share roof*; <https://www.thestar.com/news/gta/2016/02/09/magic-abounds-when-daycare-seniors-home-share-roof.html> (dostęp: 10.04.2019).
- Omyła-Rudzka M. (2012). *Polacy wobec własnej starości*. Komunikat z badań CBOS nr BS/94/2012. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- Piechór E., Manikowski A., Mossakowska M., Zdrojewski T. (2012). *Podstawowe wskaźniki realizacji badania PolSenior*, w: M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błądowski (red.). *PolSenior. Aspekty medyczne, psychologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*. Wydawnictwo Termedia, Poznań.
- Rocznik demograficzny GUS* (2016). Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- Rumianowska A. (2012). *Dialog a więzi międzypokoleniowe w rodzinie*, w: E. Wiśniewska, A. Rumianowska (red.), *Aktywność osób starszych. Moda czy konieczność?*. Wydawnictwo Mediakolor, Płock.
- Splisgart J. (2017). *Przemiany modelu rodziny a sytuacja ludzi starszych w Japonii u progu XXI wieku*. „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, 11: 138–151.
- Stachowiak B. (2012). *Seniorzy w społeczeństwie informacyjnym. Konteksty andragogiczne i geragogiczne*. „Rocznik Andragogiczny”, 128–140, bwmeta1.element.desklight-e1d34d12-7ca6-4806-b638-6f57efadf790.
- Starzyk A. (2017). *Architektura senioralna – studium problemu wobec nowych wyzwań XXI wieku*. „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula”, 4 (54): 21–30.
- Szarota Z. (2010). *Starzenie się i starość w wymiarze instytucjonalnego wsparcia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków.
- Szatur-Jaworska B. (2012). *Psychospołeczny wymiar sytuacji ludzi starych – wyniki badania PolSenior*. „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje”, 18: 155–173.
- Ustawa z dnia 5 września 2016 roku o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016 poz. 1583).
- Wądołowska K. (2010). *Obraz typowego Polaka w starszym wieku*. Komunikat z badań CBOS nr BS/2/2010. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- Wiśniewska E. (2017). *Starsi i młodszy w dialogu międzypokoleniowym*. „Społeczeństwo-Edukacja-Język”, 6: 27–47. DOI: 10.19251/sej/2017.6(2).

Wnuk W. (2013). *O potrzebie kształtowania relacji międzypokoleniowych*, w: M. Rosochacka-Gmitrzak, A. Chabiera (red.), *Dialog międzypokoleniowy. Między ideą a praktyką. Inspiracje, zasada równego traktowania. Prawo i praktyka*. Wydawnictwo Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa: 56-67.

World Population Prospects. The 2004 Revision (2005). UN Department of Economic and Social Affairs Population Division, New York.

(www1). <http://www.who.int/world-health-day/en/> (dostęp: 10.04.2019).

(www2). <http://dd9bednarska.pl/o-nas,5.html> (dostęp: 11.04.2019).

(www3). <https://www.siepomaga.pl/przyjacieleseniow> (dostęp: 11.04.2019).

Zych A. (2007). *Leksykon gerontologii*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.